

el a német élclapok hangneme, s mennyiben őrzik a svájci lapok megszokott kiegyensúlyozottságukat. Egy szóval, a másiktól kialakított sztereotípiák hogyan használhatók önértelmezés céljaira. Petř Karliček a szudétánémet élclapok képanyagát elemezve a két háború közti időszakba kalauzol (330–349.), tanulmányában a fasizálódó, majd háborút provokáló Németország és a csehországi németiség viszonyában beálló változásokat követi nyomon.

Két tanulmányban a *nemi szerepek*, a társadalmi nem reprezentációja is helyet kapott. Az amerikai Karla Huebner a dolgozó, emancipált nő születését követi nyomon a frissen önállósodó két világháború közti Csehország képes magazinjain (440–460.). Barbara Derler osztrák kutatónő írása (374–391.) boszniai muzulmán nők ábrázolásának századfordulós gyakorlatáról szól. Köztudott, hogy az Iszlám tiltja az emberábrázolást, a nők számára pedig előírja fejük, arcuk és testük nagy részének eltakarását. A századforduló multikulturális, erős osztrák befolyás alatt álló szarajevói polgársága a sok száz éves török uralom után intenzíven keresi identitását, „kelet és nyugat közt”, az oszmán hagyományok és a nyugati műveltség között lavírozva igyekszik saját bosnyákságra rátalálni. Ennek a folyamatnak lenyomata a korszakban alakuló fotográfiai hagyomány, a kereskedelmi forgalomban árusított *képeslapok*, valamint a magánhasználatra szánt *családi és portréfotók*, amelyek ábrázolásmódja az orientalizmus, a historizmus, és a folklorizmus keveréke. A tanulmány azt is bemutatja, hogy a fotográfusok, akik e sokféle igénynek és elvárásnak egyszerre kellett megfeleljenek, milyen kiskapukat kínáltak egy muzulmán közösség számára a személyiség megjelenítésére.

A kötetnek van néhány olyan tanulmánya is, amelyek a kötet kulcsfogalmain átívelő, általános megállapításokat tesznek. Dagnosław Demski 19. századi lengyel karikatúrákat elemezve a humor és a civilizáció, a humor és a konfliktus-kezelés összefüggéseiről tesz néhány fontos megállapítást, mindennek társadalomtörténeti aspektusaira is figyelemmel (68–98.). A finnek és magyarok egymás megismerésére tett egyik korai kísérletét elemzi a finn Anssi Halmesvirta tanulmánya egy 19. századi utazó, Antti Jalava könyvén keresztül (100–111.). Halmesvirta az előítéletek működésképtelenségére világít rá, egy illúzióból való kiábrándulás folyamatát segít látnunk. A szép reményekkel induló Jalava a magyarokat a finn identitás „továbbfejlesztése” érdekében, mintaként kívánta megismerni. A magyar elitről, annak konzervativizmusáról és antidemokratizmusáról, valamint a parasztság elhanyagoltságáról, rossz élet- és munkakörülményeiről szerzett tapasztalatai azonban sokkal haladóbb szellemű, svéd mintájú finn polgári identitását erősítették meg. A lerombolt előítéletek helyébe azonban könyvében újabbakat épít. A nyitó tanulmány, Voigt Vilmos munkája szintén egy könyvet elemez (26–39.). Egy a 16–17. században élt brit utazó nemes, John Barclay latin nyelvű korabeli „európai etnológia”-ját, az 1614-ben publikált *Icon Animorumot* tanulmányozza.

Bíró Anna: Huon-öböli fej- és mellészek. Bíró Lajos gyűjteménye 1. / Head and Chest Ornaments from Huon Gulf. Lajos Bíró's Collection 1. by Anna Bíró. (A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai 19. / Catalogi Musei Ethnographiae 19.) Néprajzi Múzeum – Museum of Ethnography, Budapest, 2013. 245 p.

Vargyas Gábor

A Néprajzi Múzeum tárgykatalógus-sorozatának 19. számaként látott napvilágot Bíró Lajos közel 6000 tárgyat kitevő új-guineai, azon belül is mintegy 2500 darabra rúgó Huon-öböli gyűjteményének – a hat-hét kötetre tervezett sorozat – első leíró katalógusaként a fej- és mellészek bemutatását tartalmazó kötet. Bíró Lajos az egykori Német-Új-Guineában három nagy területen végzett tartós idejű természetrajzi és néprajzi gyűjtőmunkát: az északkeleti partvidéken (Berlinhafen/Aitape vidéke), az Astrolabe-

öbölben és a Huon-öbölben. Az előbbi két terület anyagát tartalmazó leíró katalógusok Jankó János illetve Semayer Vilibáld közreműködésével még Bíró új-guineai tartózkodása idején (1899-ben illetve 1901-ben) napvilágot láttak, a Huon-öböli gyűjtés azonban ilyen formában soha nem került publikálásra – ámbr Bodrogi Tibor egykori kandidátusi disszertációja, az angol nyelven megjelent *Art in North-East New-Guinea* (1961) Bíró Huon-öböli tárgygyűjtésén és feljegyzésein alapult, annak művészetileg legértékesebb darabjait dolgozta fel. Épp ezért örömmel üdvözölhetjük, hogy „a magyar Óceánia-kutatás sok évtizedes, sokat emlegetett [...] tartozásának első publikációja” (9.p.) a Huon-öböl anyagának régóta várt – kétnyelvű: magyar és angol – közzétételére vállalkozott.

A szokás szerint pazar kiállítású kötet, amely Bíró Anna (Bíró Lajos *névrokona*) több éves feldolgozó munkájának első eredménye, a sorozat megszokott szerkezetét, tartalmi és közlési módját követi: a gyűjteményt és a gyűjtőt bemutató bevezető tanulmányt a kiválasztott gyűjteményrész minden egyes darabjának színes fényképekkel kísért leírása követi. Bíró Lajos gyűjteményének unikális tudománytörténeti jelentősége – mint az köztudott – abban áll, hogy a korabeli tárgygyűjteményekkel ellentétben tárgygyűjteményét rendkívül részletes leírások, jegyzetek (jelen esetben 695 rajzlap méretű kézirat!) kísérik, amelyekben Bíró az egyes tárgycsoportokat, sőt tárgyakat, készítésük módját, helyi megnevezését, a rajtuk lévő minták szimbolikus jelentését stb. írja le részletesen. E kézírásos jegyzeteket a 19.–20. század fordulóján készült (berlinhafeni illetve Astrolabe-öböli) katalógusok közzététele során is felhasználták, de kiegészítve, sőt „felülbíralva” őket a korabeli szakirodalom alapján, aminek – mint azt tőle magától tudjuk – Bíró Lajos egyáltalán nem örült egykoron. Szisztematikus kiaknázásukra azonban Bodrogi Tibor idézett munkáját leszámítva eddig még nem került sor.

A kötet több is és kevesebb is, mint amit a *Huon-öböli fej- és melldiszek. Bíró Lajos gyűjteménye I.* cím sejtet. Több, mert Bíró Anna a bevezetőben Bíró Lajosról mint gyűjtőről, teljes életútjáról, pápua feleségeiről, gyűjtési technikájáról és szemléletmódjáról, gyűjteményéről stb. részletesen beszámol, beleillesztve mindezt Német-Új-Guinea gyarmati hétköznapijaiba, a kor gyűjtési körülményeibe, összehasonlítva Bíró néhány korabeli gyűjtő, O. Finsch és R. Pösch munkásságával. (Az itt közöltek nagy része a magyar, sőt a nemzetközi kutatás számára is ismert Bodrogi Tibor és e sorok írójának korábbi munkáiból.) A bevezető tudományos újdonsága értelemszerűen az a rész, ahol Bíró Anna Bíró Lajos publikált illetve kéziratban maradt írásait és tárgyleírásait „kimazsolázva” általában a Bíró gyűjtötte ékszerekről szól, összefoglalva mindazt, amit mindezek alapján tudni lehet róluk. (Mindennek előzményeit *Kauri és nagyító. Óceániai ékszerek Bíró Lajos gyűjteményéből* c. kiállítási katalógusában [2011] publikálta, ami szisztematikus építkezésre utal.) Kevesebb ugyanakkor azért, mert Bíró Anna a „leíró katalógus” műfaját szűken értelmezve következetesen elzárkózik a Bíró jegyzetek eddig publikálatlan anyagának közzétételén túl – ami, hangsúlyozzuk, nagy szaktudományos nővum! – bármiféle szakirodalombeli anyag bedolgozásától. A tárgyleírásoknál semmiféle szaktudományos hivatkozást nem találunk, mint ahogy nincsenek benne más gyűjteményekből, publikációkból vett párhuzamok, összehasonlító anyag sem. Először a Bíró jegyzetek tárgy típusonként önállóan, majd utána az egyes tárgyak leírásai következnek (ahol lehet, a közéjük bedolgozott Bíró jegyzetekkel egyetemben), bármiféle értékelés vagy tudományos feldolgozás nélkül. A kötet ily módon a szó szoros értelmében vett leíró katalógus, amely a Bíró féle, immár 110-115 éves anyag közzétételén keresztül a „Huon-öböli stílusprovincia” jobb megismeréséhez szolgált eddig kevésbé ismert nyersanyagot.

A tárgyleírások 16 pontból álló egységes sémát követnek, amelyet e sorozat kialakításakor, a katalógusok zömét kitevő magyar anyag igényeihez igazodva terveztek meg egykor. Ez a „Prokrusztesz ág” nem mindig alkalmazható értelmes módon a publikációban, amiről nem a feldolgozó tehet: Bíró például 1896. április-júniusa, illetve 1898. júliusa – 1899. szeptembere között, azaz az „1890-es évek

második felé”-ben tartózkodott a Huon-öbölben, ekkor gyűjtötte a Néprajzi Múzeum gyűjteményébe került mintegy 2500, illetve abból az e katalógusban közölt 400 körüli tárgyat. Mi értelme van, kérdezhetnénk, minden egyes tárgyleírásnál megismételni ezt az információt? Ugyanígy, a „beszerzés módja” kategóriájába, ami valójában a „gyűjtő nevét” jelenti, mi értelme van 400-szor beírni, hogy „Bíró Lajos gyűjtése”? Ezt már a címből is tudjuk! És tovább menve: van-e értelme 400 tárgy esetében a 9-10. pontokat (a készítés ideje ill. a készítő neve) minden egyes esetben – jellel ellátva kitöltetlenül hagyni? Az ilyen és hasonló kérdések arra utalnak, hogy a tárgycsoportok szerint különválasztott (ld. „szűrők”, „nyergek”, „bábtáncoltató betlehemek” stb.) és különféle időben, különféle helyekről, különféle gyűjtőktől származó magyar gyűjtemények leíró katalógusaihoz kidolgozott rendszer rákényszerítése más típusú anyagra időnként furcsa eredményeket produkálhat.

A valódi kérdés azonban mégiscsak az: vajon a Bíró gyűjteményen *belül*, a Huon-öböli gyűjtesen *belül*, egy nagyobb tárgyeegységen (ékszerek) *belül* néhány tárgytípus (fej-és mellédszek, ez utóbbiak közül, hely híján, csak *néhány*) van-e értelme önálló katalógusban publikálni? Van-e értelme annak, hogy egy egyetlen időben, egyetlen területen, egyetlen gyűjtő által összeállított, *teljes kultúrát tükröző* gyűjteményt – területmi és pénzügyi okok miatt – felparcellázzunk? Van-e értelme annak, hogy egy holisztikus szemléletmódot tükröző, egységes gyűjteményt 6–7 egymást követő katalógusban (2500 tárgy / maximum 400 tárgy katalógusonként = 6,5 kötet) tegyünk közzé? Jóllehet ez a szemléletmód és publikációs hagyomány a magyar anyagban illetve a Néprajzi Múzeum katalógussorozatában megszokott, és gyakorlati okok miatt talán elfogadható, Európán kívüli, „törzsi” kultúrák esetében – ahol mégiscsak kevesebb tárgytípussal, nem annyira ismert kultúrtörténeti hatásokkal és kontextussal, ezzel szemben sokkal erősebb holisztikus kutatástörténeti szemlélettel van dolgunk – erősen kétséges. Félő, hogy így a vállalkozás veszít tudományos súlyából; nem jön ki belőle olyan eredmény és siker, mint ami egy „A Huon-öböl anyagi kultúrája. Bíró Lajos gyűjteménye, 1896-1898” típusú publikációban benne van, illetve benne lehetne! És akkor még nem szóltam arról, hogy az on-line katalógusok világában felvetődik kérdésként az is: van-e egyáltalán szükség – mondjuk – többszáz dárda részletes egyenkénti tárgyleírására és *színes* fényképére egy jövődö „fegyverkatalógusban”? Különösen kérdés ez akkor, ha eleve lemondunk arról, hogy a leíró katalóguson túlmenve megpróbáljuk az adott terület teljes kultúrájának képét felrajzolni.

Mindezzel nem kívánom Bíró Anna munkájának és a Néprajzi Múzeum nemzetközi szintű publikációsorozatának az értékét csökkenteni. Egy publikációnak, jelen esetben a Huon-öböli katalógusnak, többféle szempontnak (tudományos és tudománypromóciós elvárások, pénzügyi keretek, terjedelem, eladhatóság stb.) kell megfelelnie. A recenzens tudományos kutatóként, egy tudományos folyóirat számára írt könyvismertetésben, szükségképpen törekszik az elvi-módszertani kérdések újragondolására és a rendelkezésre álló keretek tágítására. Ez azonban mit sem von le abból a tényből, hogy jelen publikáció – amely a Néprajzi Társaság tiszteleti tagja, Richard de Unger úr immár majdnem egy évtizedes bőkezű támogatásának köszönhetően látott napvilágot – fontos esemény nemcsak a Néprajzi Múzeum, de a magyarországi óceanisztika történetében is.

Мушкетик, Леся. Фольклор українсько-угорського порубіжжя (Az ukrán-magyar határmentes folklórja) Kijev: Ukrajnski pismennik (Український письменник), 2013. 496 p.

Ogijenko Iryna

Musketik, Leszja, az Ukrán Tudományos Akadémia Művészettörténeti, Folklorisztikai és Etnológiai Intézetének munkatársa régóta a magyar-szláv, főként a magyar-ukrán folklorisztikai kapcsolatokat ku-